

CONTEXTUAL INTERPRETATION OF IMPLICIT DIRECTIVE SPEECH ACTS IN THE JAPANESE LANGUAGE

Nadira Tashmurzayevna Xalmurzayeva

Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor Tashkent State
University of Oriental Studies

Abstract

The thesis examines Japanese implicit directive speech acts that prompt action without an explicit command or request form. Three authentic examples demonstrate that directive force emerges from context, the addressee's responsibility, shared knowledge, and the expected responsive action.

Keywords

Japanese language, implicit directive, speech act, illocutionary force, context, pragmatic inference, speaker, addressee.

YAPON TILIDA IMPLITSIT DIREKTIV NUTQ AKTLARINING KONTEKSTUAL TALQINI

Nadira Tashmurzayevna Xalmurzayeva - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya. Tezisdagi yapon tilida grammatik buyruq yoki iltimos shaklisiz adresatni harakatga undaydigan implitsit direktiv nutq aktlari pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Direktiv kuchning kommunikativ vaziyat, adresatning mas'uliyati, umumiy bilim va kutilayotgan javob harakati asosida yuzaga kelishi uchta autentik misol orqali ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: yapon tili, implitsit direktiv, nutq akti, illokutiv kuch, kontekst, pragmatik inferensiya, adresant, adresat.

Аннотация. В тезисе рассматриваются имплицитные директивные речевые акты японского языка, побуждающие адресата к действию без грамматической

формы приказа или просьбы. На трёх аутентичных примерах показано, что директивная сила формируется контекстом, ответственностью адресата, общим знанием участников и ожидаемым ответным действием.

Ключевые слова: японский язык, имплицитный директив, речевой акт, иллюкутивная сила, контекст, прагматическая инференция, адресант, адресат.

Kirish. Direktiv nutq aktining kommunikativ maqsadi adresatni muayyan harakatni bajarish, to‘xtatish yoki mavjud vaziyatni o‘zgartirishga undashdan iborat. Bunday maqsad buyruq, talab va iltimos kabi ochiq shakllarda ifodalanishi mumkin. Biroq yapon muloqotida tashqi grammatik tuzilishiga ko‘ra darak yoki so‘roq gap bo‘lgan ayrim ifodalar muayyan kontekstda harakat talabi sifatida anglashiladi. Bu holatda gapning propozitsional mazmuni bilan uning real illokutiv maqsadi to‘liq mos kelmaydi. Bilvosita nutq aktlari nazariyasida implitsit ma’no faqat xushmuomalalik bilan emas, ishtirokchilarning umumiy kommunikativ zamini, ijtimoiy munosabati va strategik maqsadlar majmui bilan izohlanishi ta’kidlanadi [1]. Interaksion yondashuv esa nutqiy ma’noni alohida gap doirasida emas, avvalgi va keyingi kommunikativ harakatlar bilan bog‘liq holda talqin qilishni talab qiladi [2].

Tadqiqotning maqsadi yapon tilida vaziyatni qayd etish, muammoni bayon qilish va bajarilmagan harakatni eslatish shaklidagi ifodalarning qanday sharoitda implitsit direktiv kuch kasb etishini aniqlashdan iborat. Ilmiy yangilik yapon tilidagi darak va so‘roq shakllarining direktiv kuchi adresatning vaziyatni o‘zgartirish imkoniyati, ishtirokchilarning umumiy bilimi va kutilayotgan javob harakati asosida uch funksional model doirasida aniqlanganida namoyon bo‘ladi.

Nazariy asos va tadqiqot usuli. Implitsit direktivda adresant kerakli harakatni ochiq verbalizatsiya qilmaydi. Adresat ifodaning nima sababdan aynan unga qaratilganini, vaziyatda qanday muammo mavjudligini va undan qanday javob harakati kutilayotganini pragmatik inferensiya orqali aniqlaydi. Terkourafi bilvosita nutqni

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-4, 2026

birgina motiv bilan izohlash yetarli emasligini, u turli va ba’zan qarama-qarshi kommunikativ sabablar natijasi bo‘lishini ko‘rsatadi [3]. Implicit pragmatik hodisalarni korpusda o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotda ham ifodani oldingi va keyingi kontekstdan ajratmaslik zarurligi asoslangan [4].

Yapon pobuditel muloqotida adresatga ta’sir ko‘rsatish grammatik imperativ bilan cheklanmay, vaziyatni izohlash, umumiy me’yorni eslatish va salbiy oqibatga ishora qilish kabi taktikalar orqali ham yuzaga keladi [5]. Zamonaviy yapon nutqidagi direktivlarni tahlil qilishda esa grammatik shakl bilan birga diskursiv muhit va iqtibosni kirituvchi nutqiy vaziyat hisobga olinishi lozim [6]. Muallifning avvalgi tadqiqotida yapon kommunikativ aktining pragmatik mazmuni kontekst va ishtirokchilar munosabati bilan bog‘liqligi ko‘rsatilgan [7]; noaniqlik semantikasiga asoslangan bilvositalik esa adresatga bosimni kamaytiruvchi strategiya sifatida tavsiflangan [8].

Manbada bevosita harakat talabi mavjud bo‘lmagan ifodalar orqali 禁止 - taqiq hamda 改善要求 (kaizen yōkyū) adresatdan mavjud holatni o‘zgartirish yoki muammoni bartaraf etishni talab qiluvchi nutqiy harakat amalga oshirilishi aniq misollar bilan ko‘rsatiladi [9, 218, 222-b.]. Qo‘shimcha metodik asos sifatida yapon ishbilarmonlik muloqotida ifoda tanlovi suhbatdoshlarning mavqei, vaziyatning rasmiyligi va adresatga e’tibor bilan bog‘lanishi haqidagi qo‘llanma qoidalari olindi [10]. Tahlilda nutq aktlari, funksional-pragmatik va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi.

Implitsit direktiv misollarning tahlili

1. Me’yorni eslatish orqali implitsit taqiqni ifodalash

ここは駐車禁止のはずなんですが.....

Koko wa chūsha kinshi no hazu nan desu ga...

«Bu yer avtomobil qo‘yish taqiqlangan joy bo‘lishi kerak edi...» [9, 218-b.]

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-4, 2026

Ifoda grammatik jihatdan muayyan joyda avtomobil qo‘yish taqiqlanganini bildiruvchi darak gapdir. Unda «mashinani olib keting» mazmunidagi ochiq buyruq mavjud emas. Biroq gap avtomobilni taqiqlangan joyga qo‘ygan shaxsga qaratilganda, mavjud holatni o‘zgartirishga undovchi implitsit taqiq sifatida anglashiladi. ～はず shakli umumiy me‘yor yoki kutilgan tartibni eslatadi, ～んですが esa fikrni ochiq talab bilan yakunlamay, zarur xulosani adresatning o‘ziga qoldiradi. Illokutiv maqsad avtomobilni taqiqlangan joydan olib chiqishga undash, kutilayotgan perlokutiv natija esa adresatning mashinani boshqa joyga ko‘chirishidir.

2. Muammoni bayon qilish orqali holatni o‘zgartirishga undash

お湯が出ないんですが.....。

Oyu ga denai n desu ga...

«Issiq suv chiqmayapti...» [9, 222-b.]

Mazkur gap holatni qayd etuvchi inkor darak gapidir. U muammoni hal qilish vakolatiga ega bo‘lmagan shaxsga aytilsa, oddiy shikoyat sifatida talqin qilinishi mumkin. Biroq uy boshqaruvchisi yoki xizmat ko‘rsatuvchi mas’ul shaxsga qaratilganda, «muammoni tekshiring» hamda «issiq suvni tiklash choralarini ko‘ring» mazmunidagi implitsit direktiv yuzaga keladi. Yapon pragmatikasida bunday nutqiy harakat 改善要求 (kaizen yōkyū), ya’ni adresatdan mavjud holatni o‘zgartirish yoki muammoni bartaraf etishni talab qiluvchi nutq akti doirasida tavsiflanadi. Direktiv kuch grammatik shakldan emas, bayon qilingan muammo bilan uni hal eta oladigan adresat o‘rtasidagi pragmatik aloqadan kelib chiqadi.

3. Bajarilmagan xizmatni eslatish orqali bilvosita talabni ifodalash

5時ごろにガスレンジを見に来てくれるはずなんですが、まだですか。

Go-ji goro ni gasu renji o mi ni kite kureru hazu nan desu ga, mada desu ka.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-4, 2026

«Soat beshlar atrofida gaz plitasini ko‘rish uchun kelishlari kerak edi, hali kelishmadimi?» [9, 222-b.]

Gapning birinchi qismida oldindan kelishilgan xizmat *～はず* shakli orqali eslatiladi, ikkinchi qismida esa uning bajarilmagani so‘roq shaklida tekshiriladi. Tashqi tuzilishiga ko‘ra so‘zlovchi xodimning kelgan-kelmaganini so‘ramoqda. Biroq xizmat muddati o‘tib ketgani sababli ifoda oddiy axborot so‘rovi bilan cheklanmaydi: adresatdan vaziyatni aniqlash, mas’ul xodim bilan bog‘lanish va kelishilgan xizmatni tashkil etish kutiladi. Shu jihatdan u so‘roq-eslatish shaklidagi bilvosita xizmat talabi hamda holatni o‘zgartirishga qaratilgan implitsit direktiv sifatida baholanadi. Illokutiv maqsad bajarilmagan harakatni eslatish va uning bajarilishini tezlashtirishdan iborat.

Natijalar va xulosa. Tahlil yapon tilida implitsit direktiv kuch uch asosiy model orqali yuzaga kelishini ko‘rsatdi. Birinchi modelda umumiy me’yor yoki taqiq eslatilib, adresatdan unga zid holatni o‘zgartirish kutiladi. Ikkinchi modelda muammoli holat bayon qilinadi va uni bartaraf eta oladigan adresat harakatga undaladi. Uchinchi modelda oldindan kelishilgan, ammo bajarilmagan xizmat eslatilib, adresatning javobgarligi faollashtiriladi. Ushbu uch modelda gaplarning grammatik shakli direktiv emas. Ularning illokutiv kuchi adresantning vaziyatni o‘zgartirish maqsadi, adresatning zarur harakatni bajarish imkoniyati, ishtirokchilarning umumiy bilimi va ifodadan keyin kutilayotgan amaliy javob asosida shakllanadi. Shuning uchun implitsitlik direktiv kuchning zaifligini anglatmaydi: adresat mas’uliyati va vaziyatning dolzarbligi oshgan sari shaklan yumshoq ifoda ham amalda bajarilishi zarur bo‘lgan talab sifatida talqin qilinishi mumkin. Yapon muloqotida bunday usul adresatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bosimni kamaytiradi va kommunikativ qarama-qarshilikning oldini oladi. Shu bilan birga, uning muvaffaqiyati adresatning pragmatik kompetensiyasiga bog‘liq. Yapon tilini o‘qitishda implitsit direktivlarni alohida grammatik qoliplar sifatida emas, vaziyat, ishtirokchilar roli va kutilayotgan perlokutiv natija bilan birgalikda o‘rgatish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ruytenbeek N. Indirect Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 226 p.
2. Wiltschko M. The Grammar of Interactional Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 265 p.
3. Terkourafi M. The Puzzle of Indirect Speech // Journal of Pragmatics. 2011. Vol. 43. No. 11. P. 2861–2865. DOI: 10.1016/j.pragma.2011.05.003.
4. Nagy C. K., Németh T. E., Németh Z. How to Investigate Implicit Pragmatic Phenomena in Corpora // Journal of Pragmatics. 2025. Vol. 240. P. 79–90. DOI: 10.1016/j.pragma.2025.02.007.
5. Чиронов С. В. Ещё раз о японской коммуникации: типичные речевые тактики японцев в побудительном контексте // Японские исследования. 2017. № 1. С. 18–32.
6. Ермишина Е. С. Директивы в составе цитаты в современном японском языке // Рема. 2023. № 3. С. 9–32. DOI: 10.31862/2500-2953-2023-3-9-32.
7. Khalmurzaeva N. Specific Features and Characteristics of Japanese Communicative Act // American Journal of Philological Sciences. 2023. Vol. 3. No. 6. P. 101–107.
8. Xalmurzayeva N. Comparative Analysis of Politeness Strategies Formed on the Basis of the Semantics of Uncertainty in Japanese and Uzbek Communication // Foreign Languages in Uzbekistan. 2025. Vol. 11. No. 4. P. 70–86.
9. 山岡政紀・牧原功・小野正樹. 『コミュニケーションと配慮表現—日本語語用論入門』. 東京：明治書院, 2010. 249頁.
10. 吉川香緒子監修. 『さすが！と言われるビジネス敬語のルールとマナー』. 東京：高橋書店, 2008. 159頁.